

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד
ה' **משה שניצר** ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה"
 ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
 בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"
 חתום סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה החשובה ודופת צדקה וחסד
מרת **ורדה שניצר** ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ו ע"ב - ט"ז שבט תשע"ג מסכת שבת קט"ז - קכ"ב ♦ כלאים ד', ג' - ח' קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 714

בס"ד, ט"ז שבט תשע"ג

מסכת שבת קט"ז - קכ"ב ♦ כלאים ד', ג' - ח'

השבוע בגליון

- ♦ ארכו של יום השבת, לפי שעות או לפי מקום?
- ♦ להאריך אפשר, לקצר לא
- ♦ עשיית מלאכות בשבת קודש על ידי "גרמא"
- ♦ מנורת "גרמא"
- ♦ כרם של עציצים

- ♦ השלמת סעודת ליל שבת ויום טוב
- ♦ חיוב אכילת ג' סעודות בשבת מן התורה או מדרבנן
- ♦ סעודת המילואים
- ♦ תולדותיו של לוח זמני היום
- ♦ הנץ הנראה

♦ הקדמת קבלת שבת מפני הספק

דבר העורך

מילה בסלע שתיקה בתרי

שמו של החכם צבי, רבי צבי הירש בן יעקב אשכנזי זצ"ל, נפוץ בכל קהילות ישראל. הוא נולד במורביה [חבל ארץ שהשתייך בתקופה ההיא למדינת צ'כוסלובקיה] לפני כשלוש מאות וחמישים שנה ונפטר בלוב, גליציה, בגיל חמישים ושמונה. במהלך חייו הקצרים הספיק ה"חכם צבי" לשמש בקודש כרב בגרמניה, אמשטרדם, לונדון ופולין, וכן בקהילות ספרדיות, שם אף זכה לתואר הספרדי "חכם" שדבק בו מתוך תשבותיו הרבות עולים מאורעות חייו ונדודיו הסוערים ובכלל זה פרשת שבתאי צבי באמסטרדם. בצעירותו למד ה"חכם צבי" במורביה, ובגיל 16 נשלח לשאלוניקי כדי לרכוש שם גם את דרך הלימוד הספרדי.

סיפור המפורסם של משפחת רוטשילד העשירה, כרוך אף הוא בתולדות חייו, אולם לא רבים יודעים את הדברים שהתרחשו מאחורי הקלעים של אותו מאורע.

אדם צנוע ופשוט היה ר' שמעון אנשיל רוטשילד. עם בוקר היה משכים קום לתפילת שחרית, ולאחר שסייע לרעייתו לשלח את זאטוטיהם אל המלמד, היה חובש את מגבעתו ושם את פעמיו לעבר חנותו. חדרון צר וארוך בקצה השוק, הקנה לר' שמעון את תארו כבעל חנות. בלילה היה החדר הקטן משמש כמחסן לסחורתו ועם בוקר היה ר' שמעון מוציא את ארגזיו ופורס את מרכולתו על ארגזי עץ ישנים. מעולם לא תפס לקוח את ר' שמעון באי ידיעה מהמתרחש באחד מעשרות ארגזי הקטנים. לכל אחד מהם היה תפקיד דומה היה שהפריטים השונים שאופסנו במרכולתו ידעו להגיע בכוחות עצמם אל מקומם המדויק. לעת ערב, משהחלה השמש לאסוף את קרניה, היה מיוזעו אורז בקפיצה את ארגזיו האהובים וביד רחמיאית היה מניח ארגז אחר ארגז על מקומו עד שתמלא חללה של חנותו. משטיים את מלאכתו היה

דף קיז/ב - קיח/א ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת

השלמת סעודת ליל שבת ויום טוב

בגמרתנו מבואר כי חיוב אכילת שלש סעודות בשבת, נלמד מן הפסוק שאמר משה רבנו ע"ה לבני ישראל שיאכלו את המן בשבת, ובפסוק זה מוזכרת המלה היום שלש פעמים (שמות, טז/כה): "אכלוהו היום כי שבת ה' היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה".

חיוב אכילת ג' סעודות בשבת מן התורה או מדרבנן: בעל ערוך השולחן (או"ח סי' רצ"א) כותב, כי "דברים גדולים ונוראים תלויים בג' סעודות אלו", וכאן המקום לברר, אם חיוב זה הוא מן התורה או מדרבנן.

לדעת בעל יראים (סימן צ"ב), אכילת ג' סעודות בשבת היא מצווה גמורה מן התורה (וכן דעת הלבוש סימן רצ"א סעיף א'), אולם האחרונים הכריעו כשיטת מהר"ל (שו"ת, סימן צ"ד, אות ב'), כי דרשת חכמים אסמכתא היא [על "אסמכתא" ראה בהרחבה "מאורות הדף היומי" מסכת ברכות מא/ב] וחיוב זה הוא מדרבנן (עיין אליה רבה ופרי מגדים שם, וכ"כ המשנה ברורה, שם, ס"ק א'). ערוך השולחן (שם) כותב, כי אם אינו חיוב מן התורה ממש, וודאי מתקנת משה רבנו עליו השלום הוא.

ומה לגבי אכילת שלש סעודות ביום טוב? גמרתנו מתמקדת בשבת קודש, ואילו בשולחן ערוך נפסק בפשטות, כי ביום טוב "לא נהגו לעשות בו סעודה שלישית". ברם, מחלוקת ראשונים היא, שכתב הטור (או"ח, סימן תקכ"ט): "ויש אומרים שצריך לעשות בו ג' סעודות וכן כתב הרמב"ם, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא נהג כן". אף על פי שגם חיוב אכילת סעודות ביום טוב נובע מן החיוב לענג את יום טוב ולכבדו כשבת, טעמו של הרא"ש הוא כי רק בשבת יש לאכול שלש סעודות, מפני שחיובן נלמד, או הוסמך, לפסוק בו מוזכר "היום" שלש פעמים (עיין פרישה, סימן תקס"ט, ס"ק ג', ועיין משנה ברורה, שם ס"ק י"א).

ג' סעודות; מתי? עתה שומה עלינו לברר, אם חיוב שלש סעודות בשבת מתפלג; סעודה בלילה ושתי סעודות ביום, או שמא חובה כללית היא לאכול שלש סעודות בשבת. ובכן אפשר לבדוק שאלה זו על ידי שנברר מה דינו של אדם שלא אכל סעודה בליל שבת. הראשונים פוסקים כי חיובו באכילת שלש סעודות לא פג! ועליו לאכול שלש סעודות ביום השבת (עיין רא"ש פסחים, פרק י', סימן ה', שהוכיח כן מהגמרא שם, קא/א), וכן פוסק הרמ"א (שולחן ערוך, או"ח, סימן רצ"א, סעיף א').

סעודת המילואים: לכאורה עלינו להסיק מכך, כי הפסוק המלמדנו על אכילת שלש סעודות השבת, אינו מבדיל בין היום לבין הלילה, וכל האוכל שלש סעודות במהלך השבת מקיים דין זה. מאידך, שולחן ערוך (שם, סעיף ב') פוסק על פי בעלי התוספות בסוגייתנו (ק"ח/א, ד"ה במנחה), כי "זמן הסעודה השלישית

צעילוי נשמת

הר"ר **שמעון פלס** ז"ל
 ב"ר אליהו ז"ל
 נלב"ע כ"א בשבט תשס"ח
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **יצחק איזנברג** ז"ל
 ב"ר מרדכי ז"ל
 נלב"ע י"ח בשבט תשנ"ז
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

מרת **שרה סיבוני** ע"ה
 בת אסתר ע"ה
 נלב"ע כ' בשבט תשס"ה
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בנה ידידנו
 הר"ר **שמעון סיבוני** ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת

ר' **משה איסר פינקלשטיין** ז"ל ב"ר חיים יוסף יצחק ז"ל

ליום השלושים לפטירתו, נלב"ע י"ח טבת התשע"ג **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

הוא משיג עומק זמן המנחה... ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצוות סעודה שלישית". משני פסקים אלו, הסותרים לכאורה זה את זה, נמצאנו למדים, כי עיקר התקנה היא לאכול כל סעודה בזמנה הראוי לה, אך בדיעבד, אפשר להשלים סעודה זו בזמן אחר במהלך השבת, ובמשך הפוסקים סעודה זו מכונה "סעודת המילואים". על טיבה של סעודת השלמה זו אפשר לעמוד על ידי הוראת חלק מן הפוסקים, כי השוכח לומר "רצה" בברכת המזון לאחר סעודה זו, אינו חוזר ומברך (עיין שערי תשובה שם ס"ג, ג; ומשנה ברורה ס"ג ו). אם נמשיך לטוות את קו המחשבה בו החלנו, נקבע, כי ביום טוב אי אפשר להשלים ביום את סעודת הלילה. שכן, ביום טוב הסעודות אינן אלא מפני עונג יום טוב, ואין להן כל מקור אחר. האפשר, אם כן, לענג את ליל יום טוב על ידי אכילה ביום?

כך אכן נוטה דעתו של בעל ערוך השולחן (סימן תקכ"ט, סעיף ג; בהערה), ועוד קודם לכן דעת התשב"ץ, לפי ביאורים שונים (עיין מגן אברהם סימן קפ"ח ס"ק ט"ו במג"א, לפי ביאור לבושי שרד שם), והוא תמה על מגן אברהם הסובר (סימן תקס"ט ס"ב, ב; וכן פסק משנה ברורה, שם), כי מי שלא אכל סעודת ליל יום טוב, ישלימנה ביום ויאכל שתי סעודות. מגן אברהם אינו מתעלם מן העובדה כי טעם אכילת סעודות יום טוב הוא כדי לענג את החג, אך הואיל ונקבע כי מפני כבוד החג ומצוות השמחה והעונג יש לקבוע בו ב' סעודות לכבוד היום, הרי זה "כבוד יום טוב" בעצם העובדה שקובעים בו שתי סעודות.

דף קיח/ב יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא

תולדותיו של לוח זמני היום

לפנים בישראל, בטרם המצאת השעון, כיוונו הכל את זמניהם לפי גרמי השמים, זמני הנץ החמה, שקיעת החמה וצאת הכוכבים נקבעו על פי הראיה. עם המצאת השעון, ניתנה אפשרות לכוון ולפרסם כי ביום פלוני השקיעה תהא בשעה מסויימת.

חלוץ לוחות השנה הוא ד"ר קאהן, יהודי שחי בגרמניה לפני כמאה ושישים שנה, אשר לא הוציא מאום מתחת ידו בטרם התכתב ענפות עם גדולי ישראל בתקופתו, כדי לקבוע את העקרונות שעל פיהם יש לשרטט את לוח זמני היום. רעיונו אומץ בהצלחה, עד שבכל בית תלוי כיום לוח שנה מפורט, על כל זמני היום. לבטים וספקות רבים נכרכו בהנפקת לוחות זמני היום. גדולי ישראל נדרשו להכריע בנידונים שונים, אחד מהם הוכרע על פי ביאורם של הראשונים בסוגייתנו, כלהלן.

הנץ הנראה: בעבר עסקנו בהרחבה בנידון אם יש לקבוע את הנץ החמה לפי "הנץ הנראה" [ראה סנהדרין, דף מב/א]. כלומר, הנץ החמה הוא הזמן בו השמש עולה מעל האופק. ברם, פעמים שממקום מסויים אין רואים את הנץ החמה, שכן, פיסגת הר גבוהה מסתירה את הנץ החמה. הנידון הוא כיצד לקבוע את זמני הזריחה והשקיעה של מקומות אלו. האם לפי האופק המישורי, לאמר, להתעלם מן ההרים, או שמא יש להתחשב בהרים אלו בקביעת זמני השקיעה והזריחה.

ומכאן להוכחה. מיושבי ציפורי היה רבי יוסי (סנהדרין לב/ב), וגמרתנו מביאה כי הוא הכריז: "יהי חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בציפורי". רש"י מסביר, כי טבריה יושבת העמק, וציפורי בנוייה על ההר. השמש נעלמה, איפוא, מעיני בני טבריה, זמן-מה לפני שנעלמה מעיני בני ציפורי יושבי ההר. רבי יוסי ביקש לקבל שבת מוקדם כבני טבריה, ולהפרד מן השבת מאוחר, כבני ציפורי. לכאורה, יש בהכרזתו של רבי יוסי הוכחה לכך, שזמני שקיעת החמה וזריחתה נקבעים בכל מקום לפי המציאות שבה השמש נראית, אם לא כן, מדוע לא היו בני טבריה שווים בזמניהם לבני ציפורי, הרי בני מקום אחד הם, שטבריה וציפורי סמוכים היו זה לזה (עיין רעק"א בגליון הש"ס).

הקדמת קבלת שבת מפני הספק: ברם, רוב הראשונים (עיין רש"י שכתב: "סבורין שחשיכה"; רב ניסים גאון שכתב "הרי עשה סייג לעצמו"; המאירי: "דבטבריה נראה להם כמוקדם, ומקדימים", ועוד), מבארים, כי אנשי טבריה הקדימו לקבל את השבת מפני חוסר וודאות. לאמר, מאחר שהם התגוררו בעמק והשמש הוסתרה מעיניהם, נעלם מהם מידע חיוני מתי באמת השמש שוקעת, לפיכך הם החמירו וקיבלו על עצמם את השבת מוקדם, כדי להמנע מן הספק.

לעומת זאת, מדברי ר"י מגאש עולה להיפך. הוא מסביר כי רבי יוסי התאוה לקבל את השבת בטבריה, ללכת לציפורי בעיצומה של השבת, ולסיים שם את השבת. משמע, כי קבלת השבת של בני טבריה היתה מחובת המציאות ולא חומרא בעלמא, שאם כן, יכול היה לשבות בציפורי ולקבל את השבת מוקדם יותר... נידון זה נוגע הלכה למעשה בירושלים עיר הקודש, אם לחשב את שעת השקיעה כפי שנראית השקיעה מן העיר, או לפי השקיעה הנראית מהרי הקסטל במערבה של ירושלים. בספר "נברשת" כתב, כי "דבר ברור אצל יושבי ירושלים, שמחשבים את זמן השקיעה לא כמו שהוא במציאות פה, אלא מוסיפים עוד שבע דקות לאחר את זמנה... בשביל הכיסוי של ההרים במערב". אולם, יש שהחמירו בדבר והמנהג כדעה ראשונה (ראה בהרחבה בספר "הזמנים בהלכה" פרק ז).

על נידון מעניין נוסף הנוגע להכרזתו של רבי יוסי - במאמר הבא.

דף קיח/ב יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא

ארכו של יום השבת, לפי שעות או לפי מקום?

עוד מימי קדם התעוררה שאלה מעניינת לגבי אורך זמן השבת. אנשים הפליגו באוניות, והמפליג למערב נאלץ להקדים את שעונו בשעה כל יום. נמצא, כי יום

פונה לעבר בית המדרש, לא לפני שבדק בפעם המי יודע כמה, אם אמנם נעל את שער חנותו. בעל אופי שכזה היה ר' שמעון משחר נעוריו, וכבר עשרות שנים היה רגיל לכך שלכל דבר יש זמן, ועת, ולכל חפץ יש מקום.

ויהי היום, ר' שמעון אנשיל נטל את ידיו והיסב עם משפחתו לארוחת ערב. ילדיו תפסו חרישית את מקומם ליד השולחן, בעוד עקרת הבית הניחה לכל אחד את מנתו. המסובים החלו באכילתם, ועיניו של בעל הבית כמעט יצאו מחוריהו. במאמצים כבירים הצליח ר' שמעון שלא לומר דבר בפני ילדיו הרעים, אך רעיותו שידעה את נפש בעלה, הבינה לרוחו. ר' שמעון הביט לעבר הכסא המיוותם שניצב לידו, רעיותו החרתה החזיקה אחריו ושניהם ישבו ובהו בכסא הריק ובמנה שנותרה בצלחת שהונחה על השולחן. הילדים שחשו במתח הגואה, סיימו במהירות את ארוחתם ונעלמו במהירות מן החדר כשהם מותירים את הוריהם אובדי עצות.

לפתע החל הרעש המטרתי, שמימזם כבר תקופה ארוכה בחלל ביתם ואינו נותן מנוח לנפשם השלווה. מה לא עשו כדי לפתור את הבעיה, מבטים, רמזים דקים, רמזים עבים יותר, והבחור בשלו מרעיש מלמעלה.

ר' שמעון אנשיל קם מכסאו, נטל בידי מטאטא זרדים ענק שעמד בפנינת החדר והחליט שלכל דבר יש סוף. רעיותו התחננה על נפשה: "שמעון, עצור! למה לנו ללכת בדרך שכזו, אולי תעבור תקופה נוספת והאורח יידע עד כמה הדברים האלה מציקים לך וטורדים אותך משלוותך".

הוא שמע את דבריה תוך שהוא משענין את סנטרו על המקל המחוספס של המטאטא, וכמעט שנענה לה. אך לאחר דקה הבינה גם היא שבעלה היקר שעצביו הלכו והתרופפו מהרעש שהמשיך לבקוע מעליית הגג, אינו מסוגל לחשוב בעת שכזו. "כלו כל הקציץ", אמר לעקרת ביתו הנבוכה, ולעיניה המשתאות תפס את המטאטא וכתב קלות בתקרת הבית.

למעלה, בעליית הגג, ישב ה"חכם צבי" ותפס את ראשו בידי. הסומך התחננה על נפשו: "שמעון, התפשט במהירות ופניו אדמו כסלק. הצצה חטופה בשעון האורולוגין הבהירה לו שזה מכבר חלף זמנה של ארוחת הערב, והוא לא ידע את נפשו.

תקופה לא קצרה כבר מתגורר הוא בביתם של בני הזוג המסודרים הללו, שהחליטו להעניק מהונם ואונם לכן תורה. בכל יום ויום, באותה שעה, היתה עקרת הבית מכינה עבורו את מנת הבוקר שהמתירה לו לקרוא צאתו אלימדין, ואף העוקר גג הקצו עבורו, שם יוכל להתרכז ולהתעמק בספריו, שהרי כבר הבחינו שנכונו לו גדולות, "ולא יתכן" אמר ר' שמעון לאשתו "שעוד יתבעו אותנו בשמים, מדוע לא התאמצתם בכל כחכם להעניק לתלמידי חכם שכזה פינה משלו שיוכל להגות בה בלא מפריע".

אבל הרעש, הרעש היה בלתי נסבל. הוא כבר רמז כל כך הרבה פעמים לארוחו השקדן שלא ירים את קולו יתר על המידה. לא פעם בעת שהקולות שבקעו מעל ראשו נמשכו זמן ממושך, היה ר' שמעון מתנה את מר גורלו בפני רעיותו ומתנתם בכך שהוא סובל פחות מטיטוס. שכן הוא יכול לצאת את הבית ולתת מרוגע לראשו, ואילו יתושו של טיטוס הלך עימו לכל מקום...

היה דבר-מה נוסף שהטריף את נפשו שוחרת הסדר והדיקו של ר' שמעון: ארוחת הערב! הוא קנה במיוחד שעון גדול המשמיע קולות וברקים בכל שעה עגולה, הציבו חגיגית בעליית הגג, כדי שהבחור שיושב שם למעלה יגיע בזמן לארוחת הערב. אבל כלום לא עזר. הלה שקוע בתלמודו וכאשר סברות ופירוכות ותילי תילים של רעיונות חלפו במוחו הסוער, שכח הוא מכל עולמו וצלילי השעון הניצב מולו במרחק נגיעה, נדמו עליו כרעש רחוק ועמום הבוקע מפעמון קטן התלוי על צווארה של כבשה, הרועה הרחק אי שם באחו.

ה"חכם צבי" סגר במהירות את ספריו ופתח את דלת עליית הגג. חכמתו הרבה עמדה לו להרגיע במהירות את בעל הבית שהספיק לסגן כמה מילות זעם ושב לסיים את מנתו.

עם בוקר נשמעו דפיקות על דלת הבית. על המפתן ניצבה משלחת מכובדת, ובידיה מכתב רבנות המזמין את ה"חכם צבי" לכהן אחר כבוד בעירם.

ה"חכם צבי" נעתר לבקשתם, ובטרם יצא את בית מארחיו נפנה אל בעל הבית וברכו בחום: "יתן ה' ובזכות המצווה הגדולה של הכנסת אורחים שזכית לקיימה ואפשרת לי להגות בתורה, תזכה אתה ודורותיך אחריו לעשירות מופלגת". לאחר

מכאן הנמיך את קולו ובפנים מרצינות אמר למארחו ההמום: "דע, יקירי, כי רציתי לברכך גם בדורות ישרים מופלגים בתורה, ואתמול ביקשו משמים לנסותך אם אמנם ראוי אתה לכך. אך לצערי הרב, יקירי", אמר הרב כשקולו נסדק, "ברגע אחד, הפסדת הכל".

רגע אחד של התגברות על המידות.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף קטז/א כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה

למה הפכו את ה"נון"?

תפילת "אשרי יושבי ביתך" שגורה על לשוננו, והכל יודעים, כי כל פסוק באשרי מתחיל באות אחרת של האלף בית, לבד מן האות "נון" אשר מקומה נפקד. בגמרתנו נאמר, כי פרשת "ויחי בנסוע הארון" (במדבר י/לה) נכתבה במקומה כדי להפסיק בין הפורענויות.

שיעור חדש לתושבי ירושלים

הננו להודיע על פתיחת שיעור חדש בדף היומי

בישיבת "מתימן יבא"

רח' תרמ"ב 6 - בית ישראל
בשעה 15:30

מפי מגיד השיעור
הרב **יעקב גליס**
שליט"א

צעילוי נשמת

מרת **רייזל מלכה לאופר** ע"ה

בת ר' שמואל זאב הלוי ז"ל
נלב' ע"ט"ו שבט תשע"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

ר' **ישעיהו עברוני** ז"ל

ב"ר מרדכי ודינה ז"ל
נלב' ע"ט"ו שבט תשס"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

שבת קודש מתקצר והולך לו עם התקדמות האנייה בהפלגתה, שהרי היא מתקדמת והוא שוהה כעת במקום שבו הכוכבים יוצאים על פני הרקיע, עוד בטרם תמו עשרים וארבע שעות מני קיבל עליו את השבת. כמו כן להיפך, המפליג ממערב למזרח, יזכה בשבת ארוכה מני ים. זאת, בתנאי שאכן ארכו של יום השבת אינו קצוב לעשרים וארבע שעות, אלא הוא מותנה בצאת הכוכבים במקום שהותו של היהודי. ראשון הדנים בנושא היה בעל טירת כסף, ואחריו רבי יוסף חיים מבגדד, בעל בן איש חי (ש"ת רב פעלים, ח"ב, סוד ישרים סימן ד'). מאוחר יותר הועלתה השאלה בספר תורה שלמה (ח"א, מאמר ת"ל), ובעקבות כל זאת, אף הוציא אחד מחכמי ירושלים, הגאון רבי דוד שפירא, קונטרס מיוחד בשם "מדת היום", כדי לברר את הנושא.

לכאורה קיימת הוכחה מפורשת מסוגייתנו שיום השבת אינו תלוי במספר השעות, כי אם במהלך החמה, ואם אכן שקעה חמה מוקדם, יצאה שבת. שהנה, רבי יוסי אמר: "יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בציפורי". במאמר הקודם הבאנו את פירושו של ר"י מגאש, כי רבי יוסי ביקש לקבל שבת בטבריה, להלך לציפורי במהלך השבת, וכך לזכות בשבת ארוכה יותר. לו השבת מוגבלת לעשרים וארבע שעות בלבד, גם אם אכן היה צועד לציפורי לא היתה שבתו מתארכת, שכן, לדידו היא היתה מסתיימת עשרים וארבע שעות לאחר שהתחילה בטבריה. **להאריך אפשר, לקצר לא:** ברם, בן איש חי טוען, כי יש לפלג את דיונונו לשני חלקים. עניין אחד הוא כאשר אדם מבקש להחמיר על עצמו ולהאריך את יום השבת יתר על עשרים וארבע שעות, ועניין שונה הוא כאשר אדם שומר שבת שאינה מכילה עשרים וארבע שעות. כלומר, גם אם נפרש את גמרתנו כפירושו היחיד של ר"י מגאש, שרבי יוסי ביקש להאריך את שבתו ליותר מעשרים וארבע שעות, עדיין אין בכך כל הוכחה, שאפשר לקצר את השבת לפחות מעשרים וארבע שעות, שכן, אמת, שבת אינה מוגבלת לעשרים וארבע שעות בלבד, אך אין אפשרות לקצרה לפחות מכך. להלכה, כותב בן איש חי, כי אין להסתפק בדבר, ובוודאי ששמירת השבת נקבעת על פי מקום שהותו של האדם כעת, ואם קיבל שבת במקום פלוני והלך למקום אחר בו השבת יוצאת מוקדם יותר, אכן תהא שבתו קצרה, שהרי לא אמרה תורה לשבות עשרים וארבע שעות בשבוע, אלא "יום" בשבוע, "בכל" מושבותיכם", הוי אומר, תלה הכתוב את אורך היום לפי המקום שבו הוא שוהה.

דף קכ/ב פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת

עשיית מלאכות בשבת קודש על ידי "גרמא"

למדנו רבות על ל"ט מלאכות האסורות בעשייה בשבת. השבוע נלמדו סוגיות העוסקות ב"גרמא", היינו: גרימת מלאכה. תחילה נתמקד בשני מקרים.

נחלקו תנאים אם מותר להניח כלים מלאים מים בפני המדורה, כדי שכאשר תגיע האש אל הכלים הם יתבקעו ויכבוה. מקרה זה מוגדר כ"גרם כיבוי", מפני שמניח כדי המים גורם לכיבוי האש. לדעת חכמים, וכן נפסקה הלכה (רמב"ם, הלכות שבת, פרק י"ב, הלכה ד'; שולחן ערוך, או"ח, סימן של"ד, סעיף כ"ב), אין כל איסור בדבר, מפני ש"גרם כיבוי מותר", כמו גם גרם עשיית שאר מלאכות (ביאור הלכה, שם, ד"ה זגרים כיבוי מותר), אם כי רמ"א (שם) חולק וסובר שחכמים לא התירו זאת אלא כאשר הדליקה עלולה לגרום הפסד.

קיים מקרה נוסף בו מותרת אפילו פעולה ישירה.

הראשונים כותבים, כי רשאי אדם לסגור דלת כדי למנוע מן הרוח לכבות את הנר, אף על פי שאלמלא פעולה זו לא היתה האש ממשיכה לבעור (תוספות, ד"ה פותח ונועל; ש"ת תרומת הדשן, סימן נ"ט), וכן פסק שולחן ערוך (או"ח, סימן רע"ז, סעיף ב'). טעם הדבר פשוט - הסוגר את הדלת בפני הרוח לא יצר מאומה, הכל נותר כשהיה. כל שפעל הוא מניעת התרחשות עתידית.

מנורת "גרמא": מצויידיים בידע שרכשו, הבה ננסה לייצר מנורה שאין איסור להדליקה בשבת. בעזרת מומחים ניצור מתקן חשמלי מושלם, לציודו נתקין מתקן נוסף, המשדר פולסי אור קצרים, המונעים מן המתקן החשמלי לפעול כסדרו. במצב זה, המנורה אינה דולקת, אם כי המעגלים החשמליים שבקרבה דרוכים לקראת פעילות הנמנעת כל העת באמצעות המתקן השני. כשנרצה להדליק את האור, נניח מחסום בפני המתקן המשדר פולסי אור המונעים את פעולת המנורה - ויהי אור; המתקן החשמלי יוש להוכיח את מאגר הכוחות הטמונים בו, ואנו, מה עשינו? אך הסרנו את המטרד שמנע ממנו לעבוד.

האם מקרה זה אינו דומה לאדם הסוגר את הדלת בפני הרוח, ובכך מונע את כיבוייה של האש? היו שסברו כי כן הם פני הדברים מעיקר הדין, אם כי יש מכשול בדבר משום "זילותא דשבת" ו"עובדא דחול", אך מדובר לצורך חולה וכדומה, והדיון הוא אם יש כאן איסור מלאכה (ראה מעשה חושב עמ"ס"ה וכשרות ושבט עמ' רע"ט. מפסק זה פותח ע"י מכון מדעי טכנולוגי לעניני הלכה, ירושלים).

ברם, כנגדם הוצבה טענה כי קיים חילוק מהותי בין שני המקרים. נשים לב כי סוגר הדלת בפני הרוח לא יצר מאום! השלהבת דלקה והמשיכה לדלוק, הוא לא יצר, הוא לא חידש, הוא בעצם לא

עשה כלום. לעומת זאת, המתקן המשדר פולסי אור, מונע מן המתקן החשמלי לעבוד. ברגע זה המתקן החשמלי מושבת, והסרת המניע המונע ממנו לעבוד, גורמת לכך שכעת המתקן החשמלי מתחיל לעבוד. האם מצאנו בחז"ל סימוכין לכך, שגם פעולה מעין זו מותרת בשבת? (הר"ז לב בתחומין שם ובהלכה ורפואה ח"ג עמ' ריט ורכו ורכט).

מלבד זאת נקטו הפוסקים לאסור את השימוש במתקן זה, מפני ששכלולו הרב מחטיא את המטרה המקורית. במה דברים אמורים? הפוסקים הוכיחו (ע"פ ב"ק ס"א במלאכת זורה, רמב"ם הל' שבת פ"י הל' כ"ב לגבי צידה ע"י כלב, ראה "משנה ברורה" סי' שט"ז ס"ק י' ובשעה"צ שם, וב"חזון איש" או"ח סי' ל"ו ס"ק א' ובשו"ת "אחיעזר" ח"ג סי' ס'), כי מהות היתר "גרמא" מבוסס על שני יסודות: האחד, שאינו עושה מעשה מלאכה בידיים, אלא גורם לעשייתו. השני - שאין הדרך לבצע את המלאכה באופן זה. בוודאי שאי אפשר לטעון, כי מכשיר משוכלל וקומפקטי זה, נחשב "שלא כדרך מלאכה" (עיי' שו"ת "שבות יצחק" ח"ו ט"ו).

גדולי ישראל לא הסכימו, איפוא, להתיר להשתמש במכשיר זה, מהם שהכריעו כן בוודאות ומהם שנטו לאסור (ראה בספר "שבות יצחק" בדיני גרמא פרקים י"ד - ט"ו - ט"ז).

במסכת ברכות נאמר: "מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל". כלומר, מאחר שפסוק העוסק בפורענות עם ישראל, מתחיל באות "נון", דוד המלך לא הכליל אות זו באשרי, ובאות "סמך" הבאה אחריה הוא כתב "סומך ה' לכל הנופלים" כדי לרמז שלמרות הכל עם ישראל קום יקום. זו היא הסיבה לכך, אומר המהרש"א (שבת שם), שאותיות ה"נון" שסביבות פרשה זו כתובות בספר התורה כשהן הפוכות. מאחר שהאות "נון" מרמזת על פורענות ועל נפילה, היא הושמה במהופך, כדי לרמז שהנפילה תתהפך לטובה. סומך ה' לכל הנופלים...

מאמר על משנה מסדר זרעים הנלמדת עם הדף היומי

כלאים, פרק ד', משנה ו': הנוטע שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב, הרי זה כרם **כרם של עציצים**

במשנה נקבעת צורת נטיעת הגפנים כדי שתחשבנה ל"כרם", שיש להרחיק ממנו ארבע אמות זריעת זרעים אחרים. התנאים ל"כרם" הם: חמש גפנים לפחות, ועליהן להיות נטועות בשתי שורות, שתי גפנים כנגד שתי גפנים, ובהמשך לאחת השורות נטועה הגפן החמישית, כזנב. מגפן שאינה ב"כרם" אין צורך להרחיק ארבע אמות אלא טפחים בודדים, וכן ישנם חילוקי דינים נוספים בין "כרם" לגפן.

כידוע, הצומח בעציץ נקוב, דינו כצומח בקרקע. הלכה זו יוצרת דיון ב'כרם עציצים'. בעבר עסקנו בכלאי זרעים בעציצים (גליון 708), ובמאמר זה נעסוק באיסור כלאי הכרם בעציץ. לא אנו דנים בכך, אלא התלמוד הירושלמי בעצמו.

מה יהיה דינו של 'כרם עציצים', שואל התלמוד הירושלמי (כלאים, סוף פרק ז'). כלומר: חמישה עציצים שבכל אחד מהם נטועה גפן, שמוקמו באופן שאילו היו נטועים באדמה היו נחשבים "כרם" - האם דינם ככרם?

נניח שאכן הם נחשבים כרם, ממשיך הירושלמי ודן, ולפתע בא מאן דהו ושינה את סדרם, האם עתה לפנינו 'כרם שחרב' - גפנים שהיו נטועות בצורת כרם, שגם אם נעקרו אחדות מהן נותר דין "כרם" על הנותרות, בתנאים מסויימים? או שמא כל שינוי תזוזה בעציצים משנה את גדרם מ'כרם' לגפנים בודדות?

הירושלמי מגיב על דיון זה במילים: "ויש כרם מיטלטל?". תגובתו הקצרה טלטלה רבים, מה כוונתו? יש שפירשו שהירושלמי נותר בספק: האם הואיל והיה כרם שעה אחת, נותר דינו כרם לתמיד, כדן 'כרם שחרב', או שמא הוא חוזר ומותר בזריעה במקום שהיה אסור לזרוע בו מדין "כרם" (ר"ש סיריליאו שם; ראה חזון איש, כלאים, י"ג, טז).

מפרשים אחרים הבינו כי הירושלמי חוזר בו בתגובה זו וקובע כי כרם מיטלטל אינו כרם גם לפני שהזיזו את העציצים. כרם איננו יכול להיות דבר המיטלטל, וגם כשעמדו העציצים בצורת כרם לא נאסר לזרוע במרחק ארבע אמות מהם. מה טעם הדבר?

בעל פני משה (שם) נוקט כי הלכה זו נלמדת מדרשה: "כרמך" דומיא ד"שדך" - מה שדה אינו מיטלטל, אף כרמך שנאסר בכלאים אינו מיטלטל. אך "גליוני הש"ס" תמה עליו: הן גם שדה יכול להיות מיטלטל בהיותו נטוע בעציץ...

לפיכך הוא מבאר את דברי הירושלמי בסברה מחודשת: גפנים שבעציץ אינן יכולות להיות כרם, לא מפני שהן בעציץ. אם תהינה חמש גפנים בעציץ אחד, מסודרות כתנאים הדרושים להגדרת "כרם", הן אכן תהיינה כרם. ברם, חמש גפנים שכל אחת מהן נטועה בעציץ נפרד אינן יכולות להיות "כרם" מפני שאין כל קשר בין גפן לגפן! איך יתקבצו חמישה גופים בודדים להגדרה אחת של "כרם"?! אין ביניהם כל חיבור! כדי שגפנים תהיינה כרם עליהן להיות בעלות זיקה הדדית מסויימת.

[אמנם הגידול הצומח בעציץ יונק מהקרקע, וכלפי היניקה הוא נחשב מחובר לקרקע, אך הוא עצמו אינו מחובר לקרקע בפועל, ולפיכך כל עציץ נחשב לבדן].

עילוי נשמת

הר"ר **אליעזר וידר** ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל
נלב"ע כ"א בשבט תש"ם
תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידו
הר"ר **דב וידר** ומשפ' שיחיו - נתניה

עילוי נשמת

מרת **שרה מרגלית** ע"ה
(לבית גוטמן) ב"ר יעקב ז"ל
נלב"ע י"ט בשבט תשס"ה
תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **אברהם יוסף אפרים הלוי** ז"ל
ב"ר חיים בצלאל ז"ל
נלב"ע י"ט בשבט תשנ"ז
תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידו
הר"ר **ישראל לוי** ומשפ' שיחיו - בני ברק

עילוי נשמת

הר"ר **שמחה אריה אנסבכר** ז"ל
ב"ר ברוך מרדכי וציפורה יבדלחט"א
נלב"ע אור לי"ז בשבט תשס"ז
תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

ר' **משה פריימן** ז"ל
ב"ר אליהו ז"ל
נלב"ע י"ז בשבט תשס"ה
תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

